

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

THE CONCEPT OF DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCE OF PROSPECTIVE VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

У статті висвітлено авторську концепцію формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки. Наголошено, що означена концепція охоплює мету, завдання, принципи, методологічні підходи, зміст, педагогічні умови розвитку й реалізації досліджуваної здатності у процесі фахової підготовки.

Визначено провідну ідею концепції, яка полягає у розробленні й упровадженні у процес фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання дидактичної системи, яка зможе забезпечити цілеспрямоване, ефективне формування у них професійної компетентності у створеному професійно орієнтованому освітньому середовищі. Встановлено, що створення такого професійно орієнтованого середовища передбачає удосконалення і модернізацію всіх складників освітнього процесу шляхом упровадження інноваційних технологій.

Зазначено, що концепція формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання відображається у єдності взаємозв'язаних концептів: теоретичного, методологічного, технологічного і практичного. Визначено сутність методологічних підходів до вивчення означеної проблеми, а саме: системний, особистісно орієнтований, діяльнісно-розвивальний, компетентнісний, аксіологічний, гуманістичний, акмеологічний, рефлексійний. Розкрито специфіку їх упровадження у фахову підготовку здобувачів вищої педагогічної освіти.

Авторкою виокремлено загальнодидактичні і специфічні (професійної мобільності, професійної спрямованості загальноосвітніх і загальнотехнічних дисциплін, дотримання технологічної послідовності у вивченні навчального матеріалу, міждисциплінарної інтеграції знань, створення професійно орієнтованого освітнього середовища, варіативності, інноваційності, цифровізації навчання, моделювання професійної діяльності в освітньому процесі, модульності професійного навчання) принципи формування професійної компетентності.

Ключові слова: концепція, професійна компетентність, майбутні педагоги професійного навчання, фахова підготовка.

The article presents the author's concept for developing the professional competence of prospective vocational education teachers throughout the process of professional training. The concept encompasses the objectives, tasks, principles, methodological approaches, content, and pedagogical conditions necessary for the effective development and implementation of this competence.

The central idea of the concept is the design and integration of a didactic system into the professional training process, which aims to ensure the targeted and effective formation of professional competence within a professionally oriented educational environment. The creation of such an environment requires the enhancement and modernization of all components of the educational process through the implementation of innovative technologies.

The concept is structured around the interrelated components of theoretical, methodological, technological, and practical foundations. The article highlights the key methodological approaches used in addressing the issue, including systemic, learner-centered, activity-based, competence-oriented, axiological, humanistic, acmeological, and reflective approaches. The paper also explores how these approaches are implemented in the training of prospective pedagogical professionals.

Furthermore, the author identifies both general didactic and specific principles for developing professional competence. These include principles of professional mobility, the professional orientation of general and technical subjects, adherence to technological sequence in learning content, interdisciplinary knowledge integration, creation of a professionally oriented learning environment, variability, innovation, digitalization of education, modeling of professional activities within the educational process, and the modularity of vocational training.

Key words: concept, professional competence, prospective vocational education teachers, professional training.

УДК 378.011.3-051:377]:005.336.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.2.28>

Самусь Т.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського
виробництва
Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасних умовах динамічних глобалізаційних та інтеграційних процесів у суспільстві, орієнтації соціально-економічних систем на міжнародний простір і перетворення ринкових відносин особливого значення набуває потреба у конкурентноздатних кваліфікованих робітничих кадрах і фахівцях галузей виробництва. У цьому контексті актуалізується потреба в компетентних педагогах професійного навчання, здатних до реалізації творчого потенціалу, професійного зростання,

самоактуалізації у професійно-педагогічній діяльності. Одним із визначальних чинників, що забезпечує якісну професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників і фахівців галузей виробництва, є професійна компетентність педагога професійного навчання [6, с. 440].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підґрунтям дослідницького пошуку розв'язання проблеми формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки стали напрацювання

вчених у галузі теоретичних і методичних засад професійної освіти (А. Алексюк, В. Андрущенко, І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Коваленко, В. Ковальчук, В. Кремень, А. Кузьмінський, В. Курок, П. Лузан, Г. Луценко, Н. Ничкало, В. Радкевич, А. Радченко, С. Сисоєва, О. Тітова); професійної підготовки майбутніх педагогів (І. Андрущук, Л. Бірюк, С. Бурчак, С. Гончаренко, А. Гриценко, В. Ковальчук, І. Коренева, І. Пінчук, О. Столяренко, М. Хроленко) [1, 2, 3, 4, 5, 7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність наукових досліджень, присвячених формуванню професійної компетентності педагогів, їм властива загальність і відсутність врахування особливостей фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання.

Мета статті. Метою статті є визначення концептуальних засад (мети, завдань, принципів, методологічних підходів, змісту, педагогічних умов) формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки, що передбачає обґрунтування авторського задуму, втіленого у формі концепції.

Виклад основного матеріалу. Модернізація фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання на засадах компетентнісної концепції наразі є однією з найбільш важливих потреб сучасної професійної освіти. В основу концепції формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки покладено методологічні принципи й підходи, що обумовлюють цілі, завдання, принципи, форми, методи, педагогічні умови та системи означеної підготовки.

За результатами аналізу довідникових, філософських і психолого-педагогічних джерел можна визначити основні концепти у визначеннях означеного терміна:

1) у загальному розумінні поняття «концепція» трактується як система поглядів, що обумовлює певний спосіб розуміння і трактування будь-яких явищ або процесів;

2) у філософському розумінні термін «концепція» визначається як сукупність положень, принципів, що виникають на основі концепту та покликана його обґрунтувати і довести;

3) з погляду педагогічної теорії «концепція» визначається як система поглядів на те чи інше педагогічне явище або процес, що повно і всебічно розкриває його сутність, зміст, особливості, а також технологію оперування з ним.

Мета концепції у нашому дослідженні полягає в теоретичному, методологічному й методичному обґрунтуванні фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання як основи цілеспрямованого та ефективного процесу формування їхньої професійної компетентності.

Для досягнення поставленої мети було визначено і розв'язано низку завдань:

- з'ясувати стан досліджуваної проблеми в науковій літературі та педагогічній практиці;

- визначити й обґрунтувати методологічні підходи та принципи формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки;

- визначити й обґрунтувати чинники, цілі та організаційно-педагогічні умови ефективного формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки;

- створити модель формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки;

- схарактеризувати і структурувати зміст дидактичної системи формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання;

- визначити й обґрунтувати форми, методи, технології, удосконалити методiku формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки;

- розробити навчально-методичне забезпечення процесу формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки;

- розробити дидактичну систему формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки та експериментально перевірити ефективність її застосування;

- здійснити прогностичне обґрунтування перспектив формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки.

Провідна ідея концепції полягає у розробленні й упровадженні у процес фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання дидактичної системи, яка зможе забезпечити цілеспрямоване, ефективне формування у них професійної компетентності у створеному професійно орієнтованому освітньому середовищі. Створення такого професійно орієнтованого середовища передбачає удосконалення і модернізацію всіх складників освітнього процесу шляхом упровадження інноваційних технологій.

Концепція, як система психолого-педагогічних ідей, підходів, положень, основних дефініцій, що розкривають розуміння сутності і структури формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі їхньої фахової підготовки, відображається у єдності взаємозв'язаних концептів: теоретичного, методологічного, технологічного і практичного.

Схематично концепцію формування професійної компетентності майбутніх педагогів

професійного навчання у процесі фахової підготовки представлено на рис. 1.

Теоретичний концепт наукового обґрунтування і розробки дидактичної системи формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання ґрунтується на ідеях і принципах філософії та методології наукового пізнання, теорії загальнонаукових положень системного підходу, теорії компетентнісного підходу, концепції розвитку особистості, концепції особистісно орієнтованого навчання, фундаментальних положеннях теорії і практики професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, педагогічних принципах: загальнодидактичних (науковості і доступності, систематичності і послідовності, свідомості і творчої активності, зв'язку теорії з практикою, науки з виробництвом, наочності навчання і розвитку науково-технічного мислення, індивідуалізації, гуманізації) і специфічних (професійної мобільності, професійної спрямованості загальноосвітніх і загальнотехнічних дисциплін, дотримання технологічної послідовності у вивченні навчального матеріалу, міждисциплінарної інтеграції знань, створення професійно орієнтованого освітнього середовища, варіативності, інноваційності, цифровізації навчання, моделювання професійної діяльності в освітньому процесі, модульності професійного навчання).

Методологічний концепт педагогічної системи формування професійної компетентності

майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки представлений низкою підходів до вивчення означеної проблеми: системний, особистісно орієнтований, діяльнісно-розвивальний, компетентнісний, аксіологічний, гуманістичний, акмеологічний, рефлексійний.

З позицій системного підходу розкривається цілісність педагогічної системи. Так, у межах нашого дослідження передбачається: обґрунтувати дидактичну систему формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки; виявити функціональні зв'язки між структурними компонентами дидактичної системи; окреслити шляхи її реалізації; визначити основні чинники впливу на систему та можливості управління нею з метою подальшого упровадження одержаних результатів.

Відповідно до системного підходу дидактична система формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки є динамічною системою, здатною до самоорганізації та саморозвитку. Усі компоненти цієї системи взаємоузгоджені та взаємозв'язані у межах своїх функціональних значень.

Особистісно орієнтований підхід передбачає урахування індивідуальних особливостей у розвитку особистості майбутніх педагогів професійного навчання у процесі формування професійної компетентності. Тобто, необхідно створити умови

Рис. 1. Структура концепції формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки

для розвитку індивідуальної освітньої траєкторії кожного здобувача освіти – забезпечити широкий вибір майбутніми педагогами професійного навчання освітніх компонентів, місця проходження технологічної і педагогічних практик, тематики і керівників курсових робіт, позааудиторної самоосвітньої і гурткової діяльності. У тому числі і за рахунок надання можливості розвитку в умовах неформальної освіти та внутрішньої і зовнішньої мобільності. Все це є набуттям суб'єктного досвіду кожного здобувача освіти і передумовою його індивідуального напрямку саморозвитку та самореалізації як особистості.

З позицій діяльнісно-розвивального підходу формування професійної компетентності повинно здійснюватися через конкретні дії майбутніх педагогів професійного навчання. Для забезпечення цього необхідно сформулювати у майбутніх фахівців усвідомлення цілей і завдань формування професійної компетентності, а також шляхів їх досягнення. Мотивація майбутніх педагогів професійного навчання до активної діяльності у П(ПТ)ЗО та ЗФПО відіграє при цьому вирішальне значення і забезпечує зацікавленість студентів у свідомому набутті професійних здатностей під час навчання у ЗВО. Тільки після цього виникає доцільність ознайомлення здобувачів освіти із засобами і способами професійної педагогічної діяльності.

Компетентнісний підхід у межах досліджуваного феномену передбачає: визначення місця і значення професійної компетентності у фаховій підготовці майбутніх педагогів професійного навчання; здійснення структурної характеристики компонентів професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання; удосконалення організаційно-методичних засад фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в контексті формування в них професійної компетентності.

У межах аксіологічного підходу розглядаються особливості формування системи цінностей майбутнього педагога професійного навчання та ціннісних відносин з усіма суб'єктами освітньої діяльності. Так, передбачається визначення перспективних напрямів професійного розвитку кожного здобувача освіти з метою формування його ціннісних орієнтацій, створення умов для сприйняття ним світових і національних культурних і професійних цінностей, що збагачують особистість майбутнього педагога професійного навчання культурними цінностями та суспільними ідеалами. Це забезпечить формування загальної культури і культури педагогічної взаємодії.

З позиції гуманістичного підходу формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання повинно здійснюватися на основі наукоцентризму і передбачати спрямованість на соціокультурний досвід, урахування

життєвих прагнень і цінностей здобувачів освіти. Вибір змісту і технологій навчання повинен урахувати індивідуальні особливості кожного студента і переорієнтовано на технології самонавчання, самовиховання та саморозвитку.

Акмеологічний підхід передбачає використання методологічних засад акмеології для побудови системи фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, орієнтуючись на продуктивні моделі професійної діяльності. Так, серед методологічних засад нами виокремлено: принцип системності, що розкриває зміст особистісного і професійного розвитку майбутнього фахівця як синергетичної системи; розуміння особистості майбутнього педагога професійного навчання як суб'єкта освітнього процесу, його саморозвитку; концепція неперервності педагогічної освіти.

З позицій рефлексивного підходу до формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки організація освітньої діяльності здобувачів повинна передбачати створення рефлексивного освітнього середовища, що сприяє усвідомленню ними власних завдань у будь-якій освітній ситуації. Основою такого середовища виступають освітні технології, орієнтовані на тренувальні цілі: особистісні, професійно значущі тощо. Це сприяє набуттю здобувачами освіти особистісного рефлексивного досвіду в межах кожного освітнього компонента який зорієнтований на підвищення їхньої потреби у самопізнанні та саморозвитку.

Технологічний концепт передбачає впровадження відповідних інноваційних методик і технологій, форм і методів формування професійної компетентності у процес фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, а також розроблення і застосування навчально- та науково-методичного забезпечення, що структурно і функціонально забезпечить поетапну реалізацію цілей формування означеної компетентності у здобувачів освіти.

Практичний концепт передбачає впровадження та експериментальну перевірку ефективності застосування спроектованої педагогічної системи формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, що уможливорює підвищення як рівня означеної якості, так, і рівня ефективності самої фахової підготовки здобувачів освіти. Оцінювання ефективності застосування розробленої дидактичної системи забезпечується відповідними методами і засобами діагностування (опитувальники, анкети, тести тощо) відповідно до визначених критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної компетентності.

Висновки. Отже, провідною ідеєю концепції є розроблення й упровадження у процес фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання дидактичної системи, яка зможе

забезпечити цілеспрямоване, ефективне формування у них професійної компетентності у створеному професійно орієнтованому освітньому середовищі. Створення такого професійно орієнтованого середовища передбачає удосконалення і модернізацію всіх складників освітнього процесу шляхом упровадження інноваційних технологій. Окреслене поле наукового пошуку не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективними напрямками подальшого вивчення проблеми вважаємо розробку авторської структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі фахової підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурчак Л. В. Концепція формування інноваційної компетентності майбутніх учителів біології. *Інноваційна педагогіка*. Херсон, 2024. Вип. 67. Т.1. С. 137–142.
2. Гаркуша С. В., Дейкун М. П., Гаркуша В. В. Концепція формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів : ЧНПУ, 2017. Вип. 147. Т. I. С. 291–299.
3. Гриневич Л. М., Морзе Н. В., Бойко М. А. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 77, № 3, С. 1–26.
4. Гриценко А. П. Концепція формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у процесі фахової підготовки. *Педагогіка та психологія: зб. наук. праць*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. Вип. 62. С. 68–78.
5. Ковальчук В. І. Концепція формування проєктної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : збірник наукових праць I ред. кол.: В. Ф. Орлов (голова)*. Вип. 9. Київ : Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2015. С. 102–122.
6. Самусь Т. В. Фахова підготовка майбутніх педагогів професійного навчання та напрями її модернізації. *«Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка»)»*: журнал. 2024. № 9 (37) 2024. С. 440–452.
7. Хроленко М. В. Концепція формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології у процесі фахової підготовки. *Перспективи та інновації науки*. Київ, 2022. № 3 (8). С. 281–292.